

Mjøsa i fare — Synspunkter fra kommunene

Av Hans Fossum

Hans Fossum er kommuneingeniør i Vestre Toten kommune.

*Seminar i Norsk Vannforening på
Lillehammer 29. oktober 1986.*

Innledning

Hvilke synspunkter har kommunene på at forurensningssituasjonen i Mjøsa igjen viser en faretruende utvikling? Kommunene er vel i denne omgangen ikke utpekt som den største syndebukken — selv om også vi er en vesentlig bidragsyter til fosfortilførselen til Mjøsa.

Mitt innlegg må ses på bakgrunn av at jeg kommer fra en kommune som geografisk sett ikke grenser til Mjøsa. Vestre Toten er imidlertid en del av Mjøsregionen, og vi føler selvfølgelig vårt klare ansvar for å bidra til å avverge den fare som er oppstått.

Som representant for kommunenes tekniske etater er jeg opptatt av følgende problemstillinger:

- hvorledes kan vi dempe forurensningsutviklingen?
- hvilke virkemidler råder vi over?
- hvordan kan vi innrette vår innsats slik at vi oppnår maksimale effekter med minimale ressurser?

Dette innlegget bør vinkles mot følgende aspekt:

Hvilke muligheter og begrensninger har kommunene når faresignalet «Mjøsa i fare»

nok en gang gir gjenklang — ikke bare lokalt i Mjøsregionen — men også i departementet, forurensningstilsyn og i vide fagkretser for øvrig.

Uten at kommunenes muligheter og begrensninger er kjent for de som skal lede en ny Mjøsaksjon på statlig nivå, er jeg redd det lett kan stilles urealistiske forventninger til tyngden og omfanget av det lokale engasjement i den nye redningsaksjonen som nå er på trappene.

Den tid er definitivt forbi at statlige pålegg og formaninger biter på kommunene. Her må positive virkemidler settes inn — og det av et slikt omfang at det blir økonomisk attraktivt for kommunene å kanalisere ressurser til en ny Mjøsaksjon.

Dette innlegget vil streife innom temaer som:

- kommuneøkonomi
- tilskudds- og låneordninger
- saneringsplaner for avløpsanlegg
- driftsassistanseordning for kloakkrensaneanlegg.

Kommuneøkonomien

Etter et forbigående oppsving i kommuneøkonomien de siste par årene er trenden nå snudd. Statsbudsjettets signaler om nullvekst i kommunene i 1987, er i realiteten en økonomisk tilbakegang for kom-

muneforvaltningen — ihvertfall hvis en ser bort fra helse- og sosialsektoren.

Regjeringens skatteopplegg, nytt kommunalt tilskudd til folketrygden og reell nedgang i rammetilskuddet fra staten, fører for mange kommuner til dårligere økonomiske rammevilkår i 1987 enn i 1986. Eksempelvis får Vestre Toten kommune en reell nedgang i disponibel ramme på vel 6. mill. kr. til neste år (bruttobudsjett i 1986 er på 168 mill. kr.). Dette er et svært dårlig utgangspunkt for eventuell iverksetting av nye tiltak, herunder økt innsats for å bekjempe forurensninger.

Statlige rammetilskudd overføres samlet til en enkelt post på kommunebudsjettet. Dette kan føre til økt kamp mellom ulike sektorer i kommunen når ressursene skal fordeles mellom virksomhetsområdene. I nåværende situasjon med stadig stigende behov for kommunalt engasjement innenfor eldreomsorg og ulike sider ved helsevernet, skal det ikke stor fantasi til for å forstå at teknisk sektor neppe går styrket ut av kampen om disponible midler innenfor stadig trangere rammer.

Min konklusjon på dette punktet er derfor denne:

Sett ikke for stor lit til kommunenes evne og vilje til egenfinansiering av miljøverntiltak.

Tilskudd og lån til ny Mjøsaksjon

Når det i forbindelse med den nye redningsaksjonen for Mjøsa lokkes med 25% investeringstilskudd og 50% lån i Norges Kommunalbank er dette på langt nær så attraktivt som det tilsynelatende ser ut til. Disse virkemidlene skiller seg ikke vesentlig fra den ordningen vi nå har hatt gjennom flere år med tilskudd og lån til oppryddingstiltak i avløpssektoren. Riktignok er tilskuddsprosenten økt noe — omlag 5% — i forhold til tidligere.

Det som er nytt, er at investeringsrammen sannsynligvis blir økt — hvor mye gjenstår å se. Dette i seg selv vil imidlertid ikke utløse noen stor investeringslyst fra kommunenes side. Uten at tilskuddsprosenten økes til 35—40% har jeg vanskelig for å tro at kommunene finner det regningssvarende å satse på gjennomføring av en ny Mjøsaksjon.

Den gulerota som nå holdes fram for kommunene, er verken stor nok eller søt nok til å skjerpe apetitten på nye kostnads-krevende investeringer i avløpssektoren. Dertil har kommunøkonomien for trange kår idag sammenlignet med Mjøsaksjonen i 1978—80.

Saneringsplaner for avløpsanlegg

En av de mest positive nyskapninger under den forrige Mjøsaksjonen var idéen om å utarbeide saneringsplaner for avløpsanlegg i byer og tettsteder. Her fikk en et velegnet redskap for å kartlegge og systematisere eksisterende og ny viten om ulike kilder til forurensningsutslipp. Samtidig fikk en muligheter å veie nytte mot kostnad ved å gjennomføre aktuelle tiltak på avløpsnett, i pumpestasjoner eller renseanlegg. En handlingsrettet tiltaksplan for å redusere direkte utslipp og bedre renseseffekten på renseanleggene, ble vel hilst med glede rundt omkring i kommunens tekniske etater.

Så kan en i ettertid spørre seg — hva har så skjedd med disse saneringsplanene etter at de så dagens lys for 6—7 år siden? Enkelte kommuner, bl.a. min egen, har ajourført og revidert planen én gang etter at saneringstiltakene under selve Mjøsaksjonen ble gjennomført.

Men det som var intensjonen — at planen skulle gjøres til gjenstand for en løpende rullering i form av en systematisert

årsrapportering — se det har vel i stor grad sviktet. Med hånden på hjertet er det vel få av oss her idag som kan si at vi eksempelvis:

- a. Fører løpende oversikter over utførte saneringstiltak
- b. Etterkontrollerer effekten av gjennomførte tiltak
- c. Etterkalkulerer kostnader
- d. Fører systematiske oversikter over drift og vedlikehold av avløpsnett og pumpestasjoner.

Hva er så årsaken til at saneringsplanene ikke blir fulgt opp og ajourført slik det hadde vært ønskelig? Etter mitt syn er det to hovedårsaker:

- mangelfull bemanning ved kommunens tekniske etater (i mange tilfeller mindre mannskapsstyrke idag enn under selve Mjøsaksjonen tiltross for vesentlig større driftsansvar, flere anlegg, økt ledningslengde osv.). Løpende daglige gjøremål har lett for å fortrenge oppgaver som ikke gir umiddelbare synlige resultater. Dette gjør det vanskelig å prioritere nødvendig oppfølging av saneringsplanene.
- mangel på egnet verktøy for systematisk behandling og presentasjon av registreringer og målinger. Planene bygger nemlig på et omfattende datagrunnlag. Forholdene som ligger til grunn for planene vil imidlertid kunne endre seg over tid. Det er derfor behov for et letthåndterlig EDV-verktøy for ajourføring av saneringsplaner. Dette må være enkelt i oppbygging og bruk, og så generelt utformet at det passer for alle typer saneringsplaner.

Konklusjon:

Vår erfaring i Vestre Toten er at saneringsplaner er et nyttig virkemiddel for å kunne kanalisere midler dit hvor de gir størst nytteverdi. Verdien av planen taper seg imidlertid fort over tid dersom den ikke ajourføres i takt med utviklingen, og etterhvert som nye svakheter i avløpssystemet avdekkes.

Driftsassistanse for kloakkrenseanlegg

Fylkesmannens årsrapport for kloakkrenseanlegg i Oppland 1982—1985 viser at 50% av renseanleggene ikke klarer å oppnå gode renseresultater. Årsakene til dette er flere, eksempelvis:

- konstruksjonsfeil eller uhensiktsmessig prosessløsninger
- mangelfullt driftsutstyr og sviktende vedlikehold av utstyret
- overbelastning av anlegget
- svak bemanning med dårlig opplæring og mangelfull kompetanse
- sviktende driftsoppfølging og manglende evne til innse og rette feil ved driften.

Alt dette indikerer at kommunene nå må sette inn større ressurser for å oppnå gode, stabile resultater ved kloakkrenseanleggene.

Vi i Norsk Kommunalteknisk Forening, Oppland avdeling er opptatt av dette problemet. Derfor nedsatte vi på vårt siste årsmøte en arbeidsgruppe for å utrede behovet for en driftsassistanstjeneste her i Oppland. Utvalgets innstilling foreligger nå.

Utredningen viser at for en relativ beskjeden kostnad for hver av deltakerkommunene, kan det opprettes en felles driftsassistanseordning som gjennom opplæring,

informasjon og inspirasjon kan bidra til å optimalisere driften av renseanleggene. Siktemålet er bedre renseresultater for lavere driftskostnader.

Regelmessige besøk på anleggene, målinger, analyser, kontroll av utstyr, driftsvurderinger og drøftinger både med driftspersonalet og representanter fra kommunens tekniske etat inngår i opplegget. Den generelle kunnskaps- og erfaringsformidling som driftsassistanseordningen medfører, vil etter utvalgets syn ha klart positive effekter for driften av renseanleggene.

Dersom ordningen kommer i stand — hvilket jeg på vegne av NKF Oppland setter min lit til — vil dette også være et bidrag til å redde Mjøsa fra den nye faren.

Avslutning

Jeg har i dette innlegget berørt en del spredte temaer som alle har direkte og indirekte betydning for kommunenes muligheter for å medvirke til å redde Mjøsa fra ny ukontrollert forurensning.

Til slutt noen velmente råd til de som får det sentrale ansvar for å gjennomføre en ny Mjøsaksjon:

Representanter fra kommunens tekniske etater kan regnes med som aktive medspillere i den nye aksjonsplanen. Men dette er ikke tilstrekkelig for å dra med seg kommunene med full tyngde. Det må

iverksettes en bredt anlagt opplysningskampanje overfor kommunenes folkevalgte representanter. La det ikke stoppe med å innkalle ordførerne til orienteringsmøte med statsråden på Hamar. Hvor mange ordførere var det som forresten møtte opp der? Nei, her må det informeres i langt videre kretser om hvorfor og hvordan Mjøsa må reddes. Legg vekt på å betone de fordelene som kommunene vil oppnå — ikke bare de som grenser til Mjøsa. Reduserte ulemper i nærmiljøet, mindre forurensninger lokalt, reduserte driftsulemper i nærmiljøet, mindre forurensninger lokalt, reduserte driftsutgifter, enklere driftsforhold, dette kan bli målbare virkninger i kommunene dersom det iverksettes målrettede tiltak mot den nye forurensningsfaren i Mjøsa.

Vårt felles ansvar for Mjøsa sett i nasjonalt og regionalt perspektiv er ikke tilstrekkelig som argument for å oppnå en bred satsing fra kommunenes side.

Uten at kommunenes egeninteresse vektlegges i sterkere grad, vil aksjonen neppe få den tyngde den fortjener.

Dersom det er Miljøverndepartementets intensjon at kommunene skal trekkes aktivt med allerede i 1987, begynner det å haste. Rådmennene holder i disse dager på med å avslutte sine budsjettforslag til de respektive formannskap. Klokka er fem på tolv med sikte på kommunale midler til forsert innsats for å redde Mjøsa i 1987.